

Чурапчыга күн тахсар!

САНА ОЛОХ

12+

2020 сыл
Атырдьах
ыйын
18 күнэ
оптуорунньук
№ 60 (11715)

Чурапчы улуунун хаһыата • ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР • @sanaoloh

атырдьах ыйын 18 күнүгү атырдьах ыйын 18 күнүгү атырдьах ыйын 20 күнүгүгү атырдьах ыйын 21 күнүгүгү атырдьах ыйын 22 күнүгүгүгү атырдьах ыйын 23 күнүгүгүгү атырдьах ыйын 24 күнүгүгүгү

— НОВОСТИ РЕСПУБЛИКИ —

Айсен Николаев: Главная цель Стратегии – улучшение жизни граждан, живущих в Арктике

После подписания указа, которым утверждена Стратегия социально-экономического развития Арктической зоны Якутии на период до 2035 года, Айсен Николаев отметил, что это очень важное событие в жизни республики.

«Мы все знаем, что Президентом нашей страны Владимиром Владимировичем Путиным приняты основополагающие решения по развитию Арктической зоны, начиная от федеральных законов, посвященных предпринимательской деятельности в Арктике и основным направлениям Стратегии развития Арктики. Это для нас крайне важный вопрос. Что такое Арктика для Якутии? Это больше половины нашей территории – более 1 млн 600 тысяч квадратных км. Это огромная территория, которая, к сожалению, в прошедшие годы была в неважном состоянии, она была нашей болью. Здесь было много проблем», – сказал руководитель региона.

Айсен Сергеевич озвучил, что, к сожалению, не только в 90-х годах, но и в 2000 годах население в Арктической зоне Якутии сократилось в два раза. Во многих населенных пунктах арктических районов не строились ни социальные объекты, ни жилье.

«Только сейчас мы начинаем возвращать жизнь в Арктику. Видим, что впервые за многие годы у нас

остановилось сокращение численности населения. По ряду районов уже есть увеличение количества жителей. Сегодня в Арктике строят замечательные социальные объекты, появляются новые жилые дома», – резюмировал Айсен Николаев.

Он подчеркнул, что большое внимание при этом уделяется

программе переселения граждан из ветхого и аварийного жилья. Так, в результате реализации этой программы, которая инициирована Президентом страны, каждый восьмой житель Арктики до 2024 года получит новое жилье. Но, как сказал Ил Дархан, главным драйвером развития Арктики все-таки является промышленность.

На его взгляд, сегодня здесь уже есть ряд правильных направлений развития экономики. Одна из них традиционная угледобывающая промышленность.

Айсен Николаев подчеркнул, что при промышленном освоении Арктики очень жестко должны соблюдаться требования природоохранного законодательства, а также оберегаться быт и традиционная культура коренных малочисленных народов Севера, которые живут здесь тысячелетиями.

«Самое главное при промышленном освоении Арктики должно улучшаться качество жизни людей, живущих здесь. Иначе все это не стоит делать», – обозначил вектор развития Николаев. Глава региона указал правительству республики, руководству муниципалитетов всегда учитывать это при реализации Стратегии социально-экономического развития Арктической зоны Якутии.

«Главной оценкой при реализации Стратегии для меня будет улучшение качества жизни жителей арктических районов республики», – подытожил Айсен Николаев.

Пресс-служба Главы Республики
Саха (Якутия)
и Правительства Республики
Саха (Якутия).

— ТЫА ХАҢААЙЫСТЫБАТА —

ҮҮТҮ СОБОТУОПКАЛААҢЫН ОТ ЫЙЫН ТҮМҮГҮНЭН

Наслега	План 2020 г	за отчетный месяц 2020 года						за январь - июль 2020 года					
		июль		(- +) тонн	в %	Закуп 2019г	2020г к 2019 г	план	факт	(- +) тонн	в %	Закуп 2019 г	2020г к 2019 г
		план	факт										
Алагарский	409,79	83,29	85,173	1,88	102,3	83,42	1,75	207,19	279,14	71,95	134,73	242,55	36,59
Бахсытский	383,68	77,99	83,824	5,83	107,5	90,68	-6,86	193,98	250,71	56,73	129,24	249,59	1,12
Болтогинский	317,48	64,53	43,403	-21,13	67,3	54,21	-10,81	160,51	106,38	-54,13	66,28	113,89	-7,51
Болугурский	659,05	133,96	112,088	-21,87	83,7	116,30	-4,21	333,20	296,59	-36,61	89,01	265,99	30,60
Арылахский	307,57	62,52	58,439	-4,08	93,5	64,67	-6,23	155,51	174,88	19,37	112,46	160,07	14,82
Кытанахский	267,45	54,36	48,604	-5,76	89,4	54,45	-5,85	135,22	119,38	-15,84	88,29	124,88	-5,49
Мугудайский	484,87	98,35	89,439	-8,91	90,9	102,20	-12,76	244,63	228,99	-15,64	93,61	247,51	-18,52
Ожулунский	583,38	118,58	139,423	20,84	117,6	135,05	4,37	294,95	366,14	71,19	124,14	318,64	47,50
Соловьевский	558,95	113,61	135,356	21,75	119,1	125,36	10,00	282,59	370,39	87,80	131,07	354,71	15,68
Сыланский	827,20	168,14	160,863	-7,28	95,7	174,46	-13,59	418,21	402,99	-15,22	96,36	407,29	-4,30
Телейский	308,78	62,76	77,792	15,03	124,0	67,32	10,47	156,11	203,50	47,39	130,36	175,97	27,53
Хадарский	402,95	81,90	100,136	18,24	122,3	100,45	-0,32	203,72	248,15	44,43	121,81	244,19	3,97
Хатылынский	385,66	78,39	69,216	-9,17	88,3	67,67	-1,54	194,98	187,54	-7,44	96,18	187,37	0,17
Хаяхсытский	320,84	65,21	63,521	-1,69	97,4	69,89	-6,37	162,20	162,20	0,00	100,00	162,03	0,17
Хоптогинский	638,87	129,86	112,762	-17,10	86,8	105,39	-7,37	322,99	288,02	-34,97	89,17	249,79	38,24
Чакырский	442,86	90,02	109,762	19,74	121,9	113,98	-4,22	223,91	351,73	127,82	157,09	320,07	31,66
Чурапчинский	300,62	61,31	38,622	-22,69	63,0	45,79	-7,17	152,50	102,07	-50,43	66,93	104,95	-2,88
Закуп молока	7600,00	1544,78	1528,423	-16,36	98,9	1571,30	-42,87	3842,40	4138,82	296,42	107,71	3929,47	209,34

Быылгы сылга 7600 туонна үтү соботуопкалааһы былааннаахпыт. Итинтэн от ыйыгар 1544,78 туонна ыаныллыахтаабы 1528,42 туонна ыыппан, 16,36 ситэ ыаммата, 98,9 бырыһыан толорулунна. Бу ыйга үчүгэйдик тустаах былааннарын 124 бырыһыан толорбут Телей, 122,3 бырыһыан көрдөрүүлээх Хадаар, 121,9 бырыһыан көрдөрүүлээх Чакыр, 119,1 бырыһыаннаах Соловьев нэһиликтэрэ үлэстэллэр. Мөлтөхтөрүнэн 63,0 бырыһыан толоруулаах Чурапчы, 67,3 бырыһыан көрдөрүүлээх Болтоно, 86,8 бырыһыаны ыабыт Хоптобо, 83,7 бырыһыаны ылбыт Болугур буолулар.

Сэттэ ый түмүгүнэн (тохсунньу—от ыйа) 3842,40 туонна соботуопкалааннаахтаабы 4138,82 туонна ыанан, былаан 107,71 бырыһыан толорулунна. Ордук үчүгэйдик былаанын 157 бырыһыан толорбут Чакыр, 134,73 бырыһыаны ситиспит Алабар, 131,07 бырыһыан көрдөрүүлээх Соловьев, 130,36 бырыһыаны ылбыт Телей нэһиликтэрэ үлэстэллэр. Былааннарын 66,28 бырыһыан толорбут Болтоно, 66,93 бырыһыан көрдөрүүлээх Чурапчы, 88,29 бырыһыан көрдөрүүлээх Кытанах, 89,01 бырыһыан толоруулаах Болугур нэһиликтэрэ мөлтөхтүк үлэстэллэр.

Алексей СЛЕПЦОВ

— НОВОСТИ УЛУСА —

ЗАГОТОВКА КОРМОВ ДЕРЖИТСЯ НА ОСОБОМ КОНТРОЛЕ ОПЕРШТАБА

В Чурапчинском улусе, несмотря на засуху в нынешнем сенокосном сезоне, жители улуса все усилия сосредоточили на выполнении заданного плана по заготовке годового запаса сена.

«В этом году кормозаготовительная кампания в нашем улусе осложнена засухой, дождями и пожарами. Однако, несмотря на неблагоприятные погодные условия и ситуацию с коронавирусной инфекцией, аграриям Чурапчинского улуса удается сохранить темпы заготовки. Оперативным штабом улуса принимаются взвешенные решения», — подчеркнул глава района Андрей Ноговицын. При содействии оперативного штаба по сенокосу организовано 15 мобильных бригад для заготовки кормов на отдаленных участках внутри и вне улуса с доведенным планом 3100 тонн. С 5 августа в улусе объявлено свободное сенокосение. Среди муниципальных образований улуса идут соревнования по выполнению плана заготовки грубых кормов. По оперативным данным на 10 августа, фактически заготовлено 23 746 тонн сена из запланированных 39 857 тонн, не включая объем заготовок мобильных бригад. Недостающий объем сена аграрии улуса планируют закупить вне улуса. Ранее глава региона Айсен Николаев, отметил, что на организацию работ мобильных бригад правительством принято решение о выделении дополнительных средств на эти цели.

Напомним, что план заготовки сена в этом году в Чурапчинском улусе — 39857 тн, сенажа 800 тн и силоса 2200 тонн. На сегодня к сенокосной кампании привлечены 1806 человек, 916 единиц тракторов, 698 звеньев: из них 202 механизированных и 496 полумеханизированных бригад.

Пресс-центр МО «Чурапчинский улус».

— ОХРАНА ПРИРОДЫ —

НА ТЕРРИТОРИИ РЕГИОНА ДЕЙСТВУЕТ 35 ПРИРОДНЫХ ПОЖАРОВ

По оперативным данным Авиалесоохраны на территории Якутии действует 35 природных пожаров на общей площади, пройденной огнем 91771 гектар, при этом площадь активного горения составляет 137,66 гектар. За сутки возникло 3 пожара и 25 ликвидировано.

Органами управления Якутской территориальной подсистемы РСЧС проводится постоянное маневрирование сил и средств. На тушение лесных пожаров за сутки привлекалось 356 человек и 59 единиц техники.

В случае ухудшения обстановки для защиты населенных пунктов от лесных пожаров на территории Республики Саха (Якутия) в готовности к применению в г. Якутск находится аэромобильная группировка Главного управления в количестве 90 человек личного состава и 9 единиц техники.

«За сутки количество пожаров уменьшилось на 22 очага, площадь пожаров уменьшилась на 98 044,5 гектара за счет ликвидации пожаров в зоне обслуживания и в зоне контроля. Сложная обстановка сохраняется на территории Мирнинского, Томпонского, Усть-Алданского районов, где зарегистрировано 15

очагов природных пожаров, на общей площади с момента обнаружения 83 483 гектар. Все превентивные мероприятия по противопожарной защите населенных пунктов выполнены», — прокомментировал Павел Гарин, начальник Главного управления МЧС России по Республике Саха (Якутия).

Проводится непрерывный мониторинг задымленности в населенных пунктах региона. Центром управления в кризисных ситуациях Главного управления МЧС России по Республике Саха (Якутия) проводится моделирование и развитие приближенных пожаров по наихудшему сценарию. Учитывая на большей части республики небольшие и умеренные дожди, на северо-востоке местами мокрый снег, задымленность на территории региона не прогнозируется.

В связи со сложной лесопожарной обстановкой на территории Республики, продолжает работу «Телефон доверия»: 8 (4112)-39-99-99.

Ксения РАХМАТУЛИНА,
руководитель пресс-службы
ГУ МЧС России по Республике Саха (Якутия).

— ТУСКАР ТУҔАН —

3. Бэйээн быраабылаларын олохтоомо. Сана үлэһит үөрэтэр-такайар этиилэрэ, кэпсэтиитэ хадаар анаардаах иһиллэр.

4. Кэмэлдьигин туттун. Дьон көрүүтүгэр-истиитигэр таһаара сатаама. Сана кэллээгэлэргэ сатабыла суохтук көстүүн сөп.

ТӨРӨПҮТ ТУТУҔУОХТААХ

— Куттал суоһаатабына, оҕо тугу ғынаахтаабын сийилии кэпсээ.

— Кини кутталлаах балаһыаньаба түбэстэбинэ, ким да мөхлөтүн быһаар.

— Суһал көмөбө кэлэр сулууспалар телүүннэрин нүмэрэ дьыабы көстөр сиргэ уурулуохтаах, оҕо бэйэтигэр сурунуохтаах.

— Аба устун, ийэ кыһын кытары обургу саастарыгар дьахтар уонна эр киһи туһунан кэпсэтиэхтээх.

— Уһуяан иитээчилэрин, учууталларын, психологтары кытары ыкса сибээстэһиэхтээх.

— Оҕо тэрлэтэлэрин таһыгар киһи уорбалаах дьонно сылдьарын биллэбинэ, быраабы араначчылыыр уорганнырга биллэриэхтээх.

— Обон добогторун уонна кинилэр төрөппүттэрин кытары чугастык сыһыаннаһ.

— Обобун соботохтуу ыһыма (оҕо добогторунуун күүлэйдир буолууһун, буруй тахсар куттала абыһыыр).

— Теһе кыалларынан обобун оскуолаттан бүтэригэр көрүс.

ОҕО ТОБО КУҔАБАННЫК

ҮӨРЭНЭРИЙ?

Бастакы төрүөт — оҕо таринииттэн тутулуктаах.

Иккис төрүөт — билиэн-көрүүн бабата.

Сатаан толкуйдааһын диэн тугуй? Логической түмүгү оноруу ситимин сатаан тарыйи.

Оҕо толкуйун отуора 5 сааһыттан күүскэ сайдар. 6-7 саастаах обону оскуолаба үөрэх кэмигэр интэрмит билииттэн түмүк онорорго эрдэттэн эрчийэр наада. Үгүс оҕо ити хаачыстыбата ситэ-хото сайдыбатабыттан ыарахаттары көрсөр.

Оҕо түмүк онорор буоларыгар хайдах көмөлөһүөххэ сөбүй? Бастатан туран, төрөппүтүн олус улахан тутулуктаах. Оҕо хаһан, тоҕо үүнэрин, сөбүрдэх саһарарын, хаар түһэрин ыйытарын кэтэһиллээ суохтаах. Төрөппүт бэйэтэ "Тоҕо онук буолара буолуо диң санылыгын?", "Онтон эн билэбин дуо, тоҕо..." диэн ыйытылары биэриэхтээх.

ЭДЭР ЫАЛ ТӨРӨПҮТТЭРИН КЫТТА СЫҔЫАНА

Эдэр дьон ыал буолан баран, бастаһынан, алаһа дьыһэлэрттэн тэйэн, туспа ыал буолбуттарын өйдүүрүтээхтэр. Кэргэннэлэртэн биридэстэрэ төрөппүттэрин дьыһыттан тэйиэн бабарбата ыал олоһор улахан уустуктары үөскэтэр. Оччоҕо кини бэйэтин дьыһ кэргэнин уонна сана таринэн эрэр дьыһын танни уонна төрөбүттэн илдьэ кэлбит үгэстэрин, быраабылатын сана олоһор киллэрэ

сатыан сөп.

Кыыс олохсуйбут үгэһинэн мэлдьи ийэтин кытары сүбэлэнэр, оттон кэргэнин кытары санаатын үллэстэ да сатаабат. Кинилэр олохторугар мэлдьи үгүс киһи мэлһэйдэхэ сылдьар курдук буолуон сөп. Сороһор ийэ кыыспар көмөлөһөбүн диэн, эдэр дьыһ кэргэннэ иллэн кэмин атаарар. Бу кэмнэ эр киһи бэйэтин дьыһ кэргэнигэр туһата суох курдук сананыан сөп.

ОЛУС ХАЙБААҔЫН ҮЧҮГЭЙГЭ ТИЭРДИБЭТ

Сорох төрөппүттэр оболорун хаһ хардыһтын аайы хайбыһыллар. Туох эмэ үчүгэйи онордобуна, киһиттэн таһынан үчүгэйи онорбут курдук кэпсииллэр.

Ийэтэ обото истэригэр дьүөгэлэригэр обото сыаналаах таһаастааһынан, ооньуурдааһынан киһиргийр. Үгүс төрөппүттэр оболоро атын оболору таһаһын сыанатынан, ооньуурдарын баһыйарын ситиһэ сатыыллар. Оҕо "миэнэ барыта үһүлүччү үчүгэй, ол иһин мин аһыттартан ордукпун" диэн санаалаах улаатар. Түгүн көһүннэр эрэ ордугун туһулуу сатыыр үгэстэнэр. Кинини туһаһыыр дьон киһиргэс уонна улааһык диэн сыаналаахтарын сөп. Ким эрэ ордугуруо, ким эрэ кыһаһына. Оҕо улаатан баран, дьиннээх доһоро суобуттан эрэйи көрөр буолуоҕа. Тоҕо дьыһаах, олус хайбаһыт оҕо миһигиттэн үчүгэй оҕо суох буолуохтаах. Диэн санаалаах улаатар. Ол иһин доһордоннобуна, кинини кытта өрүү куоталаһа сатыыр үгэстэнэр.

Саха халаһаарыттан.

САҔА КЭЛЭКТИИПКЭ КИИРДИҔ

Кэтэбил болдьох — иһин өрүт бэйэ-бэйэлэрин ордук кичэллээхтик кэтэһиһэр кэмнэрэ. Ол иһин маннайгы ыйдарга сана үлэһити киһит киһи үлэ быраабылаларын тутуһара наада.

1. Майгыһын көрдөрүмэ. Өскөтүнтүгү эрэ сөбүлээбэт түгэнтэр ону көрдөрүө суохтааххын. Сатаан тулуйбаларын дии санаатааххын, барар бырааптааххын. Ол эрэри бүтэһиттээх быһаарыһыны ыһахтарыгар диири тулуй.

2. Салайааччыгын кытта этиһимэ. Билиигин-көрүүгүн, айартулар дьобургун этиһэргин уонна салайааччыгар хайдах сатабыллааһын ыйаргын-кэрдэргин маннайгы ыйдарга туттун. Ол онугар анаабыт үлэлэрин хаачыстыбалаахтык толороргун, кыһаргын-хоторгун көрдөрөргө кыһалын.

— МИЛИТАРИСТСКОЙ ЯПОНИЯНЫ КЫАЙЫ 75 СЫЛЫГАР —

МИЛИТАРИСТСКОЙ ЯПОНИЯНЫ УТАРЫ СЭРИИЛЭР

1945 сыл балабан ыйын 2 күнүгэр Милитаристской Япония сэриигэ кыайтарбытын туһунан капитуляцияга илии баттаабыта. Ити актанан 1941 сыл балабан ыйын 1 күнүгэр Германия Польшага сэриинэн саба түһэн Аан дойду иккис сэриитин сабалаабыта түмүктэммитэ.

Сэбиэскэй сэбилэниилээх күүстэр Генеральнай штабын начаалынньыга Сэбиэскэй Союус маршала А. В. Василевский кэлин ахтан аһарбыта: «То, что мне придется ехать на Дальний Восток впервые узнал летом 1944 года. И. В. Сталин в беседе со мной сказал, что мне будет поручено командование войсками Дальнего Востока в войне с милитаристской Японией. А о возможности такой войны я был уже осведомлен в конце 1943 г., когда возвратилась советская делегация с Тегеранской конференции».

Ус сойуустаах улуу державалар Тегеранга буолбут кэмпириэнсийэлэрэ 1943 сыл сэттиннэ 28 күнүттэн ахсынны 1-кы күнүгэр дылы барбыта ССРС делегациятын баһылыга И. В. Сталин, АХШ баһылыга - В. Д. Рузвельт, Великобритания - У. Черчилль этилэр. Кэмпириэнсийэҕэ Германия сэриитэ түмүктэммитин кэннэ Сэбиэскэй Союус Японияга сэриини биллэрэйтэх диэн сүбэлэнии буолбута.

Ялтага, Крымнаагы кэмпириэнсийэҕэ эмиз ити ус державалар баһылыктара сүбэлэһэн баран уурбуттара «Руководители трех великих держав - Советского Союза, Соединенных Штатов Америки и Великобритании — согласились в том, что через два-три месяца после капитуляции Германии и окончания войны в Европе Советский Союз вступит в войну против Японии на стороне союзников» подписано 11 февраля 1945 г. («Венки славы» т-11, стр. 500.)

Япония судаарыстыбата Сэбиэскэй Союус илинни кыраныыссатыгар суоһуура. Германия сэриитигэр барыллыахтаах хас даҕаны армияны сэбиэскэй сэриилэр манна тутан олорбуттара. Япония Америка, Англия бас билэр арыыларыгар сэриинэн саба түһүтэлиирэ. Онон ити судаарыстыбалар барыларын санаалара биир эбит.

Япония сэриилэрин аатырбыт, арбаммыт Квантунскай армиятын кылаабынай командуючайа, ар

сылларга уопутурбут генерала О. Ямада, штаб начаалынньыга генерал-лейтенант Х. Хата салайаллара. Кэнники сылларга эбиллэн-эбиллэн армиялара 1 мөлүйөн 200 тыһыынча сэрииниттэммиттэ.

Япония Сэбиэскэй Союус уонна Монголия кыраныыссатыгар 17 күүстээх бөгөргөтүнүүлээх оройуонга баара, (8 оборона Сэбиэскэй Союус кыраныыссатыгар). Биир бөгөргөтүнүүлээх оройуон 50-100 км усталааҕа, 50 км кэтиттээҕэ.

Биһиги чаастарбыт Забайкальскай, 1-кы, 2-с Дальневосточнай фронттар, Тихоокеанскай флот Японияга сэриинэн кириэйттээҕэ. Кылаабынай командуючайынан генерал А. В. Василевский аһаммыта.

Японецтар ити бөгөргөтүнүүлэрин Хайлар уонна Чжалайна-Манчжурскай кириэппэстэригэр олус эрэммит буолуохтаахтар. Холобур, Хайлар кириэппэһи 10-ча сыл устата Кытай бааһынайдарынан туттарбыттара. Кириэппэс үлэтэ бүтүүтүгэр тыыннаах ордурут кытайдары барыларын өлөртөөбүттэрэ. Туоһу киһи суох буолуохтааҕа. Кириэппэс сүдү күүстээх оноһуулааҕа. Сопкалар бары бетонунан халыт тына бүрүллүбүттэрэ. Ол иһинэн сопканы тула сылдыһар траншея баара. Манна хорьойбут армия 2-3 сыл аһыыр аһа бэлэм буолара.

Кырдык, маннай утаа сэбиэскэй сэриилэр ыарыһаллытара (670 «Т-34» таанкалар аҕалылыбыттара). Ол эрэри инники сэрииниттэри батыһан испит ыарахан артиллерия (буускалар) японнар куйахтарын киһилээх оморботохторо. Биридиртэ тобута ытан кэбиһэллэрэ. Хайлар куорат гарнизона сэбиэскэй сэриилэр бу ыган кэлбиттэригэр тыһыынчанан сэриинит улахан, кизэ тоннелга — кириэппэс хаспахха кириэн хорьойбуттара. Сэбиэскэй ыарахан артиллерия биридэр эрэ хаспах айабын тобу ылпыт. Гарнизон сэриитэ командуючайдыын бары тахсан биэрбиттэр. Хайлар куорат нөһүө өттүгэр мустубут өстөөх

сэриитигэр реактивнай миномет «Катюша» биир эрэ залпаны онорбут. Дьоннор бөлүөхсөн турбут сирдэригэр хара хоруо эрэ хаалбыт.

Дьининэн, Сэбиэскэй сэриилэр 1945 с. атырдыах ыйын 9 күнэ үүнэр түүнүгэр кимэн кириини сабалаабыттара. Забайкальскай фронт дьонно ол түүн Аргунт өрүһү тусраабыттара. Хайлар туһаайытынан кимэн кирибиттэрэ. Балабан ыйын 10 күнүгэр МНР сэриитэ иннилэрин диэки түһүнэн кэбиспиттэрэ. Сэбиэскэй сэриилэр биридир бөгөргөтүнүүлээх сопка ахсын анал чаастары хаалпартаан баран, сүрүн сэрии иннин диэки айанныы турбут.

Атырдыах ыйын 9 к. Япония премьер-министирэ Судзүки манньк диэн билинэн ахтыбыт «Вступление сегодня утром в войну Советского Союза — заявил он — ставит нас окончательно безвыходное положение и делает невозможным дальнейшее продолжение войны». Бу күн аһардас биир Джалинскай пограничнай этэрээт (Д. Л. Попов) 50 японейы, ол иһигэр 13 офицеры суох онорбута, 150 өстөөх сэриинитин билиэн ылбыта.

Атырдыах ыйын 14 к. Япония бырабылалыстыбата туох даҕаны туһа тахсыбатын билэн, капитуляцияны биллэрээри ымыһын сэриилэр армия буолумматтар. Дьининэн, сэрии 24 эрэ күн устата барбыта. Балабан ыйын 2 күнүгэр Япония тас дьаалааҕа миниистир Сигемичу уонна сэбилэниилээх күүстэр генеральнай штабтарын начаалынньыга Умедау капитуляцияга илии баттаабыттара.

Субу күн Вьетнам президентэ Хо-Ши-Мин дойдутугар демократическай өрөспүүбүлүкэни биллэрбитэ.

Алтынны 12 күнүгэр Лаос патриоттара «Свободная страна Лаос» диэн биллэрбиттэрэ. Атабастанан-баттанан олорбут Япония бэйэтин сорох норуоттара, колонияга олорбут Кытай, Корея, Собируу Сахалин онтон да атын дойдутар норуоттара көнүлү ылбыттара. Биһиги илинни кыраныыскабыт мэлдьи дыксын олорбуттара тохтообута.

Бу түгэниэн 2-с аан дойду сэриитэ түмүктэммитэ. (1939 с. балабан ыйын 1-кы күнүгэр Германия Польшага саба түспүтэ).

Биһиги дьоммут кэпсээннэринэн ус быһылааннарга тохтоон кыратык кэпсээн аһарым дуу.

Маннайгытынан, истиэби сатыы айаннаан туоруурбутугар өр кэмнэ уу испэккэ эрэ да буолар этэ. Кууһуна сиппэт. Аара биир эмэ холуодьаска түбэстэххэ, японцтар дьааттаан кэбиспит буолаллара. Уу испэккэ, ачыктыан буолбатах, ыран, эстэн, соһуллан хаалар буоларбыт. Эмиз биир күн наакаһа Биридэр эмэтэ водовоз тийэн кэллэбинэ өлөр хамсаныы. Ким күүстээх — тойон. Ардыгар уулаах цистернаҕа дьөлүтэ ытыалаан баран «омоллоон олоҕо» сабаланаара.

Иккитинэн, Хинган хайаны дабайыы. Хайаны таннары түһүү өссө эрэйдээх. Хинган хайа буолбатах ээ, хребет — аарыма урдук перевал. Күнү быһа ырычаахтаһан дабайан баран, кизэ тохтообут сирбититтэн таннары кардехлүтүнэ сарсыарда айанга турбут сирбит субу турар буолара.

Үсүһүнэн, смертниктэр. Японнарга «смертниктэр» диэн өлөрсөргө, өлөргө аһаммыт эдэр дьон. Кинилэр сэриигэ өллөхтөрүнэ дьонноро урдүкү пенсияны ылыахтаахтар. Кини аата, араспаанньата император дыбарыаһыгар анал испиһэккэ суруллуохтаах.

Максим Гетманенко, Дьокуюскай опохтооҕо, кэпсээниттэн. Таанкалар аһаахтаах сирдэрин ыраастыы кэнэс хонуу устун тараахтаан баран испиттэр. Арай соһуучу 15-20 миэтэрэ сиргэ биир дьоппуон саллаата чиккэс тына тура түспүт. Иһигэр кэппит кыракай мөс дьааһыктаах. Саата-сэбэ суох. Смертник диэн өйдөбүл тутта кириэн кэллэ.

Киһитэ хайыыр да санаата суох. Турар. Кыһаллыбат. Карабинын ылыһын саана японц олорор. Максим миһинэлээх дьааһыгы таппатах киһи диэн ытар. Киһитэ ол кэмнэ тура экирээт, буулдыа орубуна миһинэ түһэр. Миһинэ эстэн, Максимы кытта эһэн кэбиһэр.

Дьининэн, японцтар императорга сүрдээх бэринилээх, хорсун сэрииниттэр үһү. Ол күүһү күүс баһыйдаҕа.

— МИЛИТАРИСТСКАЯ ЯПОНИЯНЫ КЫАЙЫ 75 СЫЛЫГАР —

Салгыгта. Иннин 3-с стр. көр.
**БИНИГИ ДЬОММУТ ЯПОНΙΑ
 СЭРИИТИГЭР:**

Алабартан:

Гоголев Афанасий Николаевич.
 Мохначевской Ананий Дмитриевич.
 Копырин Григорий Григорьевич.
 Лытин Константин Кирикович.
 Ноговицын Василий Федорович.
 Оконешников Иван Афанасьевич.
 Попов Егор Спиридонович.
 Попов Семен Петрович.
 Попов Яков Спиридонович.
 Протодьяконов Алексей Алексеевич.
 Шеломов Николай Васильевич.

Арыылаахтан:

Барашков Михаил Васильевич.
 Барашков Михаил Дмитриевич.
 Дагданча Григорий Николаевич.
 Захаров Иван Иванович.
 Каженкин Андрей Дмитриевич.
 Каженкин Иван Дмитриевич.
 Каженкин Николай Ефимович-II.
 Каженкин Петр Ефимович.
 Каженкин Петр Петрович.
 Максимов Ефрем Кузьмин.
 Морфунов Семен Иванович.
 Новгородов Семен Семенович.
 Попов Виктор Филиппович.
 Попов Никифор Николаевич.
 Потапов Алексей Иванович.
 Потапов Егор Дмитриевич.
 Сыромятников Семен Егорович.

Аччабартан:

Беляев Георгий Кононович.
 Винокуров Амос Алексеевич.
 Местников Афанасий Гаврильевич.
 Монастырев Михаил Иванович.
 Постников Николай Васильевич.
 Пудов Василий Егорович.
 Пудов Петр Дмитриевич.

Бахсыттан:

Барашков Парфирий Максимович.
 Верховцев Василий Васильевич.
 Местников Василий Денисович.
 Местников Семен Николаевич.
 Петров Иван Андреевич.
 Попов Степан Степанович.

Болтоноттон:

Данилов Петр Кононович.
 Картузов Алексей Дмитриевич.

Керемясов Семен Петрович.
 Кладкин Николай Филиппович.
 Кладкин Федор Маркович.
 Кривошапкин Николай Филиппович.
 Кривошапкин Петр Егорович.
 Кривошапкин Петр Иванович.
 Кривошапкин Прокопий Григорьевич.
 Макаров Гаврил Иванович.
 Новгородов Николай Дмитриевич.
 Попов Никита Афанасьевич.
 Сиссин Дмитрий Никитич.
 Яковлев Василий Данилович.
 Яковлев Иван Данилович.

Болугуртан:

Дьячковской Никита Федорович.
 Павлов Николай Михайлович.
 Фомин Семен Васильевич.
 Ядрихинской Афанасий Филиппович.
 Ядрихинской Михаил Христофорович.

Кытаанахтан:

Владимиров Афанасий Дмитриевич.
 Захаров Василий Николаевич.
 Ермолаев Виктор Николаевич.
 Коркин Николай Степанович.
 Лысов Николай Николаевич.
 Местников Гаврил Петрович.
 Нестеров Илья Михайлович.
 Оконешников Николай Яковлевич.
 Оконешников Роман Яковлевич.
 Парфенов Прокопий Иннокентьевич.
 Сидоров Иван Николаевич.
 Собакин Савелий Николаевич.
 Спиридонов Петр Егорович.

Мугудайтан:

Аммосов Ксенофонт Кононович.
 Аммосов Степан Константинович.
 Варламов Николай Платонович.
 Красильников Николай Васильевич.
 Пермяков Василий Михайлович.
 Сивцев Василий Васильевич.
 Сивцев Гаврил Спиридонович.
 Сивцев Иван Тихонович.
 Толстоухов Иннокентий Лукич.

Мэлдэхситтан:

Нестеров Александр Кузьмич.
 Пестерев Василий Петрович.
 Пестерев Гаврил Петрович.
 Посельская Павел Прокопьевич.
 Тарабукин Егор Ильич.
 Филиппов Николай Васильевич.

Одьулуунтан:

Ефремов Михаил Дмитриевич.

Захаров Афанасий Данилович.
 Егоров Василий Назарович.
 Кардашевской Молот Кононович.
 Кардашевской Семен Никитич.
 Карпов Гаврил Гаврильевич.
 Куликин Егор Семенович.
 Михайлов Семен Прокопьевич.
 Сибиряков Гермоген Маркович.
 Старостин Петр Афанасьевич.
 Сысолятин Николай Михайлович.
 Шестаков Иван Гаврильевич.

Соловьейтан:

Иванов Михаил Дмитриевич-I.
 Николаев Михаил Гаврильевич.
 Попов Иннокентий Титович.
 Попов Семен Пахомович.
 Соловьев Андриан Тимофеевич.

Сылантан:

Аммосов Егор Лукич (Лонгинович).
 Дьяконов Николай Акимович-I.
 Дьячковской Семен Николаевич.
 Макаров Афанасий Акимович.
 Макаров Василий Алексеевич-I.
 Макаров Василий Алексеевич-II.
 Макаров Григорий Иванович.
 Макаров Дмитрий Илларионович.
 Макаров Егор Акимович.
 Макаров Егор Николаевич.
 Макаров Иван Петрович.
 Макаров Иннокентий Кузьмич.
 Макаров Николай Егорович.
 Макаров Петр Данилович.
 Ноговицын Иван Егорович.
 Петров Константин Фомич.
 Седумов Иван Васильевич.
 Сивцев Александр Сидорович.
 Сивцев Аполлон Павлович.
 Сивцев Василий Петрович.
 Слепцов Иннокентий Филиппович.
 Трофимов Иван Васильевич.

Телейтен:

Борисов Трофим Михайлович.
 Наумов Роман Захарович.
 Нестеров Герасим Васильевич.
 Петров Егор Васильевич.
 Пинигин Георгий Капитонович.
 Пинигин Петр Капитонович.
 Попов Николай Федорович.
 Попов Петр Васильевич.
 Попов Петр Николаевич.
 Хоуганов Николай Спиридонович.

Хадаартан:

Анемподистов Василий Степанович.

Давыдов Егор Иванович.
 Михайлов Николай Романович.
 Протодьяконов Семен Герасимович.
 Сергеев Петр Романович.
 Зверстов Егор Григорьевич.

Хатылыттан:

Захаров Николай Степанович.
 Захаров Филипп Степанович.
 Захаров Петр Семенович.
 Литвинцев Еремей Илларионович.
 Никитин Сергей Алексеевич.
 Попов Егор Сидорович.
 ПОПОВ Федот Егорович.
 Седалищев Дмитрий Гаврильевич.
 Сибиряков Николай Яковлевич.
 Соловьев Егор Афанасьевич.
 Устинов Георгий Николаевич.

Хайахсыттан:

Алексеев Николай Константинович.
 Илларионов Дмитрий Афанасьевич.
 Илларионов Николай Иосифович.
 Кондратьев Николай Семенович.
 Кузьмин Василий Константинович.
 Кузьмин Дмитрий Семенович.
 Кузьмин Семен Игнатьевич.
 Митин Федор Алексеевич.
 Петров Ион Гаврильевич.
 Поисов Василий Гаврильевич.
 Протасов Николай Дмитриевич.

Хоптоботтон:

Васильев Иван Кузьмич.
 Васильев Николай Иванович.
 Кириллин Василий Кононович.
 Нестеров Николай Гаврильевич.
 Старостин Михаил Николаевич.

Чакыртан:

Адамов Гаврил Николаевич.
 Адамов Егор Николаевич.
 Адамов Константин Николаевич.
 Адамов Петр Егорович.
 Гурьев Василий Николаевич.
 Данилов Роман Петрович.
 Еремеев Константин Егорович-I.
 Кузьмин Иван Федорович.
 Лукин Михаил Гаврильевич.
 Макаров Василий Петрович.
 Миронов Егор Андреевич.

И.М. Павлов "Чурапчылар Ийэ дойду
 көмүскэлигэр" кинигэтиттэн.

Бэлэмнээтэ Алексей СЛЕПЦОВ.

Айар аргыс

Чуолчаардыннар оёолор

Чуолчаардыннар оёолор
Чабыл күнтэн үерэннэр,
Чараас нарын санаан
Чыныах курдук чуолчааран.
Илгэ сана туолуохтун,
Итии сүүрэн буолуохтун,
Илгий сөрүүн салгынынан,
Ийэ туойуу сайа сырдаан.
Сандап савска тэннээхтэр,
Сарыал күнүү сырдыктар,
Сүрэхтэрбит чолчулара,
Самаан сайын сибэккилэрэ.
Таптал баар дууһаба,
Таптал баар нарын санаба,
Таайыллыбат истин тылга,
Эйбэс элэккэй быһыаба,
Эйэргии көрсөр сыһыанна.
Иһирэх санаам ымыыга,
Ийэ кукка инэр изиитэ,
Айыы сизер-майгы тутула,
Аһыныгас амарах буолуута.
Айгыр-силик айылбаба,
Ситэр-тулсар күөх дуолга,
Силис тардар хатын чаранна,
Симэх оһуор кырдал сиргэ.
Оёо сана ийэ диирэ,
Ойор күнүү сырдык ньуура,
Күлэр-үөрэр дыкты кэмэ,
Күннэ тэннээх чабыл сааһа.

Сүүрүктээх үрэм

Сүүрүктээх үрэм салаата
Сааскытын уһуктан устуоба,
Күн чабыл суоһуттан ууллуоба,
Кырылыы кыырабы ыһыаба.
Эргийэ эриллэр күөскүттэн
Күрүлгэн үөһэнэн күтүллэн,
Кизэн изини килэччи кэниэбэ,
Хаатыттан тахсарды тиллээбэ.
Үрэм долгуна охсуллар,
Кытылга тыастаахтык үнүөхтүүр,
Үөт талах харана күлүгэр
Дирингэ, далайга талаһар.
Арыт кургүөмэ ньимийэн,
Кэнээбит кэриэтэ уоскуйан,
Иһийэр набылга ылларан,
Дыримнэс сырдыкка налылар.
Күөх сирэм талбата үрэм
Калимник биер тэнник устаахтыан.
Кытылгар, талаххар ымыыбыт
Кэрэни туойарды чуолчаардын.

Кэпсэтэн ыһаахха набыллык,
Түбүктэн-сэдьиктан сынньаныах.
Иһирэх санааны үллэстээх,
Илгийэр салгынтан дуоһууох.
Таптыбын истиги истэрбин,
Нарыннык сөгүрүк тылларын.
Суоһтааһым сураһан эрэбин

Кэлтэйдии күүтэртэн сылайан.
Күүтүбүм эрэнэ санааммын,
Күн чабыл суһумар тэннээммин,
Дыйбарар былпытим кэриэтэ
Дьээнкэрэр ырааһын кэтирдии.

Дьэрэкээн өгүнэн кизэргээн,
Тулсангыт көстөбүн сайынын,
Тунаара күөбүнэн тулалаан,
Өрүспүт набыллык устабын.
Кизэһэнни нууралга дьиримнээн,
Кэрэтик көстөбүн кытылтан,
Толбоорор долгуннар уйдаран,
Хоптолор усталлар набыллык.
Илгийэр сөрүүннэр сынньанан,
Ил сылаас уугар умсахтаан,
Күндээргэй кыырабы ыһыабым,
Күлүмнүүр күн сыралам намтатыам.
Кизэн налыы хонуугар
Сардаана кытара тэтэриэ,
Кэрээбит көрүгүм көрдөрөн,
Кыһыаба, сандааран үөрдүөбэ.

Таптал баар истин тылга,
Иһирэх санаанан этиллэр санаба,
Сылаастык мичийэр харааха,
Нарыннык таарыйар ытыска.
Уоскутар тылларын набыллар,
Дууһабын чараастык туттулар.
Сүрэххэ тийэрдий этиллэн,
Долгутан ылабын олуһун.
Нөрүдүн симиктик санаран,
Набыллык туттангыт сипсийэн,
Налыйар кизэһэн санатыан,
Налыы күөх симэби тэнитиэн.
Кэрэни сүппэти ингэриэн,
Кэрэхсир санаабын үрдэтиэн.
Кэрэ кыыс дэттэриэн сүрэхтэн
Күн тэнэ күлүмнүү сыдыаһыан.

Курас санаа күөйэ тутта,
Күммүт уота саста, бүктэ.
Киллэм хонуу сибэккитэ
Кирийдэбэ кылгас кэмгэ.
Нуорайдаба намчы буолан,
Нарын умнас күнүн суоһтаан.
Сииктээх сиргэ көбүөр күөхтэн
Сириэдийэ күнүн көрөн.
Саппах санныар санаалар,
Сүтэ-уоста симэлийэннэр,
Саныыр ахтар, кэрэ кэмнэр
Сайыммытын кизэргэтиннэр.
Күнүм уота быган кэллэ,
Күлүм сырдаан күндээрдэ.
Кырыс сиртэн күнүн көрсө,
Симэхтэрбит тулса уунна.

Ийэ таптала

Ийэ истин эйгэтэ

Сүрэхтэргэ изиин тэнэ,
Сылаас сырдык мөссүөнэ
Дууһам чараас утаба.

Сайынны күнүү чабылын,
Сайабаас майгы набылын,
Сөрүүн салгыт сипсийэн
Манна биллим ылынан.

Олох суолун эндириин
Тулуйдаба сырдык санаан.
Оёо туһа, дьоллоох түһүн
Билбит эбит сүрэбин.

Симэх тэнэ күндү сизэннэр
Ситэн-тулсан кизэргээннэр,
Симик сылаас утахтар
Эдэр дьонно дьолу сабар.
Махтал буоллун тапталгар,
Чараас истин дууһабар.
Кэскил уотун күөдүтэн,
Сүрэхтэргэ инэн хаалпын.

Санаан ааһыы доботторгун
Сылаас сырдык изиинэн.
Ахтылгангыт аһарынан,
Айыы сизерин тутуһангыт.

Сирдээби олохтор көрүстүм
Сир ийэ сырдык аанньаалларын.
Сизэрдээх олоххо дьулуһар
Сандап күннэ тэннээхтэрин.

Талыы талба талааннаахтар,
Күлүм чабыл оһуордаахтар.
Ситимнэһэн дыкты өгнөр
Сулуларды дьиримнииллэр.
Набыл холку байлээхтэр,
Нарын-намчы куоластаахтар.
Нуоралдыа хамсанаахтыр,
Хатыннарбар дьүөрэлээхтэр.

Күһүн

Күһүмүт кэлиэбэ, сөрүүннэ суулуоба,
Кытархай өгүнэн кууһуоба көмүскэ.
Күлүм күн сарыала кытара кыһыаба,
Кэлбитин биллэрэн, сабаһа саһыаба.

Дьээнкэрэн көстүөбэ алааһым аартыга,
Дьиримнээн долгуна охсуллуо кытылга.
Сыһыага-хонууга далбаран ырааска
Субулла, тэнийэ бугула элбээбэ.

Санаабыт ситимэ изиингэ ылларда,
Сангалыы баһанан хоһуйда хоһоону.
Сурукка-бичиккэ киллэриэм күһүнү,
Силбиги, ардабы, иһийэр чуумпуну.

Чаранна-хатынна сэбирдэх суугунаа,
Чараастык намчытык сипсийэ
Ылбахтаа.
Чабыл күн киистэбэр кытыра инмитэ
Көмүһүм уутугар күлүгэ түһүөбэ.

Иннокентий АЛЕКСЕЕВ.
Ааптар уруһуйдара.

КЫАММАТЫ АТАБАСТААМА

(дьиннээх олохтон)

Сарсыарда уһуктубутун бүгүн
эмизхаллааммытыанньыйбыт
хара былпыттарынан ханан да
сырдык кирибэтин диэбит курдук саба
бүрүнэн, харанаран абай тураахтыыр
эбит. Кырдык даһаны, бу самаан
сайыммыт барахсан самыырдаах
күннэрэ сизэтиһэ, ынырса сылдыаллар
быһылаах, кэмэ суох сиик түстэ... Чэ
түстүн, сир-буору ньүөлүстүтүн. Око
кириэх иннинэ түһэрэ уйгу-бийан
түстэнэригэр буоллаба. «Үүмүт сана
күн үчүгэйи эрэ түстэтин» диэн саныы-
саныы мин бүгүн күндү ыалдыппын
кэтэһэ таарыйа баахыла, алаады
астыырга тэринэн бардым...

Мин иннибэр кыракий унуохтаах,
муус манан тэбис - тэн гына
лэппиллибит баттахтаах, билигин да
сытыы сирэйдээх харахтаах, сөрү-сөп

танаастаах-саптаах төһө да тобуһуон
бизэ сааһын аһардар бэрт сэргэх
сэбэрэлээх дьахтар олоһор. Кинини
«эмээхсин» диэби киһи тыла барбат.
Бу мин дьүүгэм ийэтэ Аана. Анна
Гаврильевна, уруккута алын кылаас
учуутала. Кини олус уус-уран тыллаах,
киһи эрэ истэ олоһуох курдук кэрэ
кэпсээннээх киһи. Төрүт тылын сүмэтин
ингэриммит диэн кини курдуктары этэн
эрдэхтэрэ. Анна Гаврильевна бу бүгүн
биһиэхэ ыалдыппыты олоһор. Остуол
хотойорунан алаады, баахыла, эт,
харта толору. Бүгүн мин эрдэттэн
киһи эрэйдээх оёо сааһын туһунан
кэпсээнин сааһылаан суруйаары бэлэм
олоробун...

Ааспыт олохтон атабаастабылы
ааба, хомолтону умнубака хомуйа
сылдыбын-кэскилэ суох дьыала

буоллаба, чаччы оннук эрэри, мин
бу уһун олоһум тухары кыра тулаайах
эрдэхпинэ санаспыттан Арылпыастан
атабаастаммыппын умна сатыыбын да
ол сыллар оспот баас буолан, син биер
саната сылдыаллар эбит. Мин сэттэ
сааспын аһан эрдэхпинэ ийэм Татыйык
күн сириттэн күрэммитэ... Абабын
кытта иккиэйэх хаалахтаабыппыт.
Абабын оёо эрдэбиттэн тастык
быраата «Хабырыыс» диэн аатын
сатаан ааттаабака «Хаппыыс» - диэн
ынырар эбит, ол аата инэн хаалан,
онтон ылаата Хаппыыс Хабырылла,
дьиз иһигэр көннөрү Хаппыыс диэн
ыныраллара. Адам сүрдээх сымнаһас,
бүгүрү үлэһит, элбэх саната суох, эмиз
тулаайах улааппыт киһи, үйэтигэр
ким да кытта этислэтэх, утары
санарбатах барахсан этэ. Былыргы

дьон сизеринэн туоска кыракий дьээнкир
таастары аттаран тигиллибит түөрт
түннүктээх, саах сыбахтаах, эриэн
сүөһү тириитинэн бүрүллүбүт ааннаах
саха балаһаныгар атам убайын
Бөтүүстээби кытта дьукаах олоһуоллут.
Убайым кирииллээх-тахсылаах,
барбыт-кэлбит киһи, дьизэтигэр да
хоһоро ахсааннаах буолара. Ол иһин
хотон ис-тас үлэтин атам үлэтиирэ.
Балаһан иһигэр Бөтүүс кэргэнэ
Арылпыас мунур хотуммут буолара.
Кини орто унуохтаах, хол-хойуу
баттахтаах, тегүрүк сирэйдээх, хара
бараан, кэлбит-барбыт сытыы дьахтар
этэ. Тыллаах, хотумсук буолан миһигин
оёо эрдэхпинэ элбэхтэ ытаппыта да,
хомолтута да, атабаастабыла да
элбэх буолааччы.

Сааһым атын дьонно олус

Хялхат бэчээккэ бэрлэлэр графика: 16 ч 00 м. Бэчээккэ бэрилиинэ: 16 ч 00 м. "Сага олох" редакционной-издательской холбоука: 17.08.2020 с. одсёка бэчээтээнэ. Типография аадырыла: 678670, Чувашы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а". Индекс: ПИ964. Хялхат нэдиэлэсэ иижитэ: сүтүүрүнүн ука усина бээтинсэга тахсар.

